

Hướng dẫn ngăn ngừa và giải quyết tình trạng kỳ thị xã hội¹ liên quan đến dịch COVID-19

Tài liệu này đề xuất các hành động nhằm giảm bớt sự kỳ thị xã hội mà nhiều người phải chịu đựng trong thời điểm dịch bệnh bùng phát.

Tài liệu dành cho: Các cơ quan chính phủ, cơ quan truyền thông và các tổ chức địa phương trong hoạt động liên quan đến COVID-19.

Kỳ thị xã hội làm giảm hiệu quả của các nỗ lực ứng phó COVID-19

Giảm bớt được sự kỳ thị xã hội đối với các căn bệnh như COVID-19 đồng nghĩa với việc tính hiệu quả của các nỗ lực ứng phó sẽ được nâng cao. Kỳ thị xã hội trong lĩnh vực sức khỏe là việc liên hệ một cách tiêu cực những người có một số điểm chung nào đó với một căn bệnh cụ thể. Khi dịch bệnh bùng phát, những người được cho là có mối liên hệ với căn bệnh sẽ có khả năng bị phân biệt đối xử. Họ có thể bị cô lập hoặc mất đi chỗ đứng trong xã hội.

Kỳ thị xã hội có thể ảnh hưởng đến người có bệnh và những người chăm sóc, gia đình, bạn bè và cộng đồng quanh họ. Người không có bệnh nhưng có chung một số đặc điểm với nhóm này cũng có thể bị xã hội kỳ thị.

Dịch COVID-19 bùng phát đã dẫn đến tình trạng kỳ thị xã hội và các hành vi phân biệt đối xử. Những người thuộc các chủng tộc nhất định và bất cứ ai được cho là từng tiếp xúc với vi rút là những người bị ảnh hưởng nhiều nhất.

Sự thiếu hiểu biết dẫn đến tình trạng kỳ thị xã hội

Kỳ thị xã hội liên quan đến COVID-19 xảy ra do ba yếu tố chính:

- 1) Đây là một căn bệnh mới với nhiều ẩn số
- 2) Con người thường sợ những thứ mà mình không biết
- 3) Nỗi sợ đó dễ bị liên hệ hay gán với "người khác".

Việc công chúng hoang loạn, lo âu và sợ hãi trong là điều dễ hiểu. Đáng tiếc là các yếu tố này cũng làm dấy lên sự kỳ thị xã hội.

Kỳ thị xã hội dẫn đến các hành vi không lành mạnh

Kỳ thị làm giảm sự gắn kết xã hội và khiến một số nhóm và cá nhân bị cô lập một cách bất công. Điều này khiến vi rút càng có điều kiện phát tán mạnh hơn và dẫn đến nhiều vấn đề nghiêm trọng về sức khỏe hơn, cũng như gây khó khăn trong việc kiểm soát dịch bệnh bùng phát.

¹ Danh sách này bao gồm các đề xuất của Trung tâm Chương trình Truyền thông John Hopkins, mạng lưới READY.

Sự kỳ thị có thể:

- Khiến mọi người che giấu bệnh tình để tránh bị phân biệt đối xử
- Khiến mọi người trì hoãn trong việc tìm kiếm sự trợ giúp y tế kịp thời
- Ngăn cản mọi người tuân thủ các hành vi lành mạnh

Cách đối phó với tình trạng kỳ thị xã hội

Kỳ thị xã hội đối với các bệnh truyền nhiễm làm giảm hiệu quả của các nỗ lực đối phó với dịch bệnh. Để ngăn chặn tình trạng này, chúng ta phải xây dựng niềm tin của cộng đồng đối với các cơ sở y tế cũng như những lời khuyên về chăm sóc sức khỏe. Chúng ta phải giúp cộng đồng hiểu rõ về dịch bệnh, áp dụng các biện pháp hiệu quả, thiết thực để kiểm soát dịch bệnh, đồng thời biểu lộ sự đồng cảm với người bệnh.

Cách truyền đạt thông tin về COVID-19 rất quan trọng. Chúng ta hỗ trợ mọi người thực hiện các biện pháp hiệu quả để chống lại dịch bệnh bằng cách tạo ra một môi trường trong đó mọi người có thể bàn luận, đề xuất các giải pháp ứng phó dịch bệnh và các tác động của nó một cách cởi mở, trung thực và hiệu quả. Qua đó, sự sợ hãi và tình trạng kỳ thị xã hội đối với dịch bệnh sẽ được giảm đi.

Tài liệu này khuyến nghị một số biện pháp nhằm giảm bớt sự kỳ thị xã hội:

1. Tầm quan trọng của ngôn từ: Những điều nên và không nên làm khi nói về COVID-19
2. Thực hiện nhiệm vụ của bạn: Một số ý tưởng đơn giản để giải quyết và phòng ngừa sự kỳ thị
3. Các lời khuyên và thông điệp truyền thông.

1. Tầm quan trọng của ngôn từ: Những điều Nên và Không nên làm khi nói về COVID-19

Một số thuật ngữ có thể khơi dậy sự kỳ thị xã hội. Thí dụ các từ như "ca nghi nhiễm" và "cách ly". Những từ này có thể cổ xúy các định kiến tiêu cực hiện đã tồn tại, củng cố thêm các mối liên hệ sai lệch giữa căn bệnh và các nhân tố khác, tạo ra nỗi sợ, hoặc hạ thấp phẩm giá của người bệnh.

Điều này có thể khiến mọi người ngần ngại đi sàng lọc, xét nghiệm và đi kiểm dịch. Chúng tôi khuyến nghị sử dụng ngôn ngữ mang tính nhân văn, thể hiện sự tôn trọng và khích lệ người dân tham gia vào mọi kênh giao tiếp, bao gồm cả truyền thông đại chúng. Từ ngữ được dùng trên truyền thông đại chúng đặc biệt quan trọng, vì chúng sẽ hình thành xu hướng ngôn ngữ và truyền thông về COVID-19. Những bản tin tiêu cực có thể ảnh hưởng đến sự nhìn nhận và đối xử của cộng đồng xã hội đối với người nghi có COVID-19, người bệnh, gia đình họ và các cộng đồng bị ảnh hưởng khác.

Đã có nhiều ví dụ chứng minh rằng việc dùng ngôn ngữ mang tính bao trùm và các thuật ngữ ít có tính kỳ thị góp phần giúp kiểm soát được các dịch bệnh và đại dịch như HIV, bệnh lao và cúm H1N1.²

² [Hướng dẫn sử dụng thuật ngữ của Chương trình Phối hợp của Liên hiệp quốc về HIV/AIDS \(UNAIDS\)](#): Thay vì gọi "nạn nhân bệnh AIDS" thì nên gọi là "người sống chung với HIV"; thay vì "chiến đấu chống bệnh AIDS" thì nên nói "ứng phó với bệnh AIDS".

Những điều Nên và Không nên làm

Dưới đây là một số điều **Nên và Không nên làm** trong việc sử dụng ngôn từ khi nói về COVID-19:

Nên - Nói về bệnh do chủng vi rút corona mới gây ra (COVID-19)

Không nên - Liên hệ bệnh với một địa danh hoặc một dân tộc nào đó. Không sử dụng các tên gọi như "vi rút Vũ Hán", "vi rút Trung Quốc" hay "vi rút châu Á".

Tên chính thức của bệnh dịch đã được chọn lựa một cách thận trọng nhằm tránh gây kỳ thị - "co" là viết tắt của Corona, "vi" là viết tắt của vi rút và "d" là viết tắt của bệnh (disease), 19 là do dịch bệnh xuất hiện vào năm 2019.

Nên - Nói về "người có COVID-19", "người đang được điều trị COVID-19", "người đang hồi phục sau khi có COVID-19" hoặc "người qua đời sau khi có COVID-19"

Không nên - Gọi người có bệnh là "ca nhiễm COVID-19" hay "nạn nhân".

Nên - Nói về "người có khả năng có COVID-19" hoặc "người được cho là đã có COVID-19"

Không nên - Nói về "người bị nghi" hoặc "ca bị nghi" có COVID-19.

Nên - Nói về người "mắc" hoặc "có" COVID-19

Không nên Nói về những người "lây truyền COVID-19" "lây nhiễm cho người khác" hay "phát tán vi rút" vì sẽ hàm ý rằng họ cố ý lây truyền dịch bệnh và quy kết trách nhiệm cho họ.

Việc sử dụng các thuật ngữ dành cho tội phạm hoặc thiếu tính nhân văn sẽ tạo cảm giác rằng người có bệnh đã phạm sai lầm nào đó hoặc họ có đạo đức, phẩm chất thua kém những người khác trong xã hội. Điều này làm tăng sự kỳ thị, làm mất đi sự cảm thông và có thể khiến người bệnh do dự trong việc đi điều trị hoặc sàng lọc, xét nghiệm và cách ly.

Nên- Tuyên truyền một cách chính xác về nguy cơ của COVID-19, dựa trên các dữ liệu khoa học và lời khuyên chính thức và cập nhật nhất của ngành y tế.

Không nên – Dùng ngôn từ phóng đại, thái quá để tạo ra sự sợ hãi như "đại họa" hay "ngày tận thế".

Không nên - Nhắc lại hoặc chia sẻ các tin đồn chưa được kiểm chứng.

Nên- Tuyên truyền một cách tích cực và nhấn mạnh hiệu quả của các biện pháp phòng ngừa và điều trị. Đây là bệnh mà hầu hết mọi người khi mắc đều có thể bình phục. Chúng ta có thể thực hiện các bước đơn giản để giữ an toàn cho bản thân, người thân của chúng ta cũng như những người dễ bị tổn thương nhất. Chúng ta cần chung tay để bảo đảm an toàn cho những người thuộc nhóm dễ bị tổn thương nhất.

Không nên - Nhấn mạnh hay tập trung vào những điều tiêu cực hay thông điệp mang tính chất đe dọa.

Nên - Nhấn mạnh hiệu quả của các biện pháp phòng ngừa lây nhiễm COVID-19, cũng như của việc sớm đi kiểm tra, xét nghiệm và điều trị.

2. Thực hiện nhiệm vụ của bạn: Một số ý tưởng đơn giản để xử lý và phòng ngừa sự kỳ thị

Chính phủ, công dân cùng các phương tiện truyền thông, những người có ảnh hưởng và cộng đồng đóng vai trò quan trọng trong việc ngăn chặn và đẩy lùi sự kỳ thị trong xã hội. Khi giao tiếp trên các phương tiện truyền thông xã hội và các nền tảng giao tiếp khác, tất cả chúng ta cần thể hiện sự hỗ trợ đối với công tác phòng chống dịch COVID-19. Dưới đây là một số ví dụ và lời khuyên về một số việc có thể được thực hiện để đối phó với sự kỳ thị xã hội:

- **Tuyên truyền các thông tin đã được kiểm chứng:** Sự thiếu hiểu biết về COVID-19 làm gia tăng sự kỳ thị trong xã hội. Thu thập, củng cố và phổ biến chính xác các thông tin cụ thể về quốc gia và cộng đồng có các khu vực, cá nhân, nhóm dễ bị tổn thương bởi dịch COVID-19, các phương án điều trị, địa điểm tiếp cận chăm sóc và thông tin y tế. Sử dụng ngôn ngữ giao tiếp thông dụng và tránh dùng từ ngữ chuyên môn. **Truyền thông xã hội** là phương tiện hữu ích trong việc gửi thông tin y tế đến với nhiều người dân với chi phí tương đối thấp.³
- **Phối hợp với những người có ảnh hưởng trong xã hội⁴,** chẳng hạn như lãnh đạo tôn giáo hoặc người đứng đầu cộng đồng. Khuyến khích họ thúc đẩy cộng đồng nhận thức đầy đủ hơn về những người bị xã hội kỳ thị cũng như làm thế nào để hỗ trợ họ và giảm bớt các hành vi kì thị. Kêu gọi những người nổi tiếng có uy tín tuyên truyền các thông điệp mục tiêu. Những người nổi tiếng phải là người đích thân tham gia việc chia sẻ thông tin này và phải phù hợp về mặt địa lý, văn hoá với các đối tượng mà họ hướng đến. Ví dụ như việc một thị trưởng (hoặc một người có tầm ảnh hưởng khác) lên sóng trực tiếp trên phương tiện truyền thông và bắt tay với người đại diện của một cộng đồng đang bị kỳ thị.
- **Thúc đẩy việc chia sẻ, lan tỏa** tiếng nói, câu chuyện, hình ảnh của những người đã từng có COVID-19 và chứng minh rằng họ đã bình phục trở lại. Nhấn mạnh rằng hầu hết mọi người đều có thể bình phục sau khi có COVID-19.
- **Thực hiện một chiến dịch truyền thông vinh danh những "người hùng"** như những người chăm sóc, nhân viên y tế - những người có khả năng cũng đối mặt với sự kỳ thị. Các tình nguyện viên cũng là những người đóng vai trò quan trọng trong việc giảm bớt sự kỳ thị trong cộng đồng.
- **Hướng đến các nhóm dân tộc khác nhau.** Tất cả tài liệu sử dụng cần cho thấy bức tranh chung về việc có nhiều cộng đồng khác nhau đang chịu ảnh hưởng của COVID-19 và đang chung tay đẩy lùi sự lây lan của nó. Bảo đảm kiểu chữ, ký tự và cách trình bày không hướng đến hay chỉ dành riêng cho một nhóm cụ thể nào.

³ Vào năm 2014, Nigeria đã kiểm soát thành công dịch Ebola làm ảnh hưởng đến 3 nước Tây Phi khác, một phần nhờ vào việc sử dụng các phương tiện truyền thông để phổ biến các thông tin chính xác và đính chính tin giả, tin sai sự thật đăng trên Twitter và Facebook. Sự can thiệp này đặc biệt hiệu quả vì các tổ chức phi chính phủ trên thế giới (NGOs), những người có ảnh hưởng trên các phương tiện truyền thông, người nổi tiếng, blogger đã sử dụng những diễn đàn lớn của mình để đăng tải và chia sẻ các thông tin, ý kiến về những thông tin y tế mà họ tiếp cận được. Fayoyin, A.2016. Hợp tác với truyền thông xã hội trong chia sẻ thông tin y tế ở Châu Phi: Phương pháp tiếp cận, kết quả và bài học. *Tạp chí Truyền thông đại chúng và Báo chí*, 6(315).

⁴ Thuật ngữ "Hiệu ứng Angelina Jolie" được các nhà nghiên cứu truyền thông y tế công cộng sử dụng để giải thích về hiện tượng tăng đột biến các tìm kiếm nâng cao trên internet về di truyền học ung thư vú và xét nghiệm trong nhiều năm kể từ sau sự kiện nữ diễn viên Angelina Jolie trải qua cuộc phẫu thuật cắt bỏ hai bên vú để ngăn ngừa bệnh ung thư năm 2013 và được giới truyền thông đưa tin rất nhiều. "Hiệu ứng" này cho thấy rằng việc người nổi tiếng xác thực, tuyên truyền các thông tin nguồn thông tin đáng tin cậy sẽ tác động tích cực đến tâm lý của công chúng trong việc tìm kiếm kiến thức về sức khỏe, cũng như đến thái độ và sự tiếp nhận của mọi người đối với các thông tin và dịch vụ y tế liên quan đến dịch COVID-19.

- Thúc đẩy đạo đức **báo chí**: Khuyến khích các nội dung nói về cách phòng tránh lây nhiễm, triệu chứng cơ bản của COVID-19 và thời điểm cần đi khám chữa. Việc tập trung phản ánh các hành vi mang tính cá nhân và trách nhiệm của người bệnh có thể làm gia tăng tình trạng kỳ thị người có bệnh. Chẳng hạn như việc một số phương tiện truyền thông tập trung nói về nguồn gốc khởi phát dịch COVID-19 và cố gắng truy tìm "bệnh nhân số 0" ở từng quốc gia. Quá nhấn mạnh việc phải tìm ra vắc-xin và phương pháp điều trị có thể làm gia tăng nỗi sợ và tạo cảm giác là chúng ta đang bất lực trong việc ngăn chặn sự lây lan của dịch.
- **Tăng cường kết nối, hợp tác hành động**: Hiện có rất nhiều sáng kiến trong việc giải quyết nạn kỳ thị và định kiến trong xã hội. Hãy tham gia các hoạt động như vậy để tạo ra một phong trào và trường tích cực nhằm thể hiện và lan tỏa sự quan tâm và đồng cảm với tất cả mọi người.

3. Lời khuyên giao tiếp và truyền tải thông điệp

"Đại dịch" tin giả và tin đồn hiện đang lan truyền còn nhanh hơn cả COVID-19. Tình trạng này làm gia tăng các hiệu ứng tiêu cực, bao gồm tình trạng kỳ thị xã hội và phân biệt đối xử đối với những người đến từ vùng có dịch. Chúng ta cần đoàn kết tập thể và cung cấp các thông tin rõ ràng và mang tính hành động để hỗ trợ các cộng đồng và cá nhân bị ảnh hưởng bởi dịch bệnh mới này.

Nhận thức sai lệch, tin đồn và tin giả góp phần gây nên tình trạng kỳ thị xã hội và phân biệt đối xử, từ đó làm giảm hiệu quả của các nỗ lực ứng phó với dịch bệnh.

- **Cần xử lý những hiểu biết, nhận thức sai lệch** nhưng cũng phải ghi nhận rằng các cảm xúc và hành vi mà chúng gây ra cho mọi người là có thật, ngay cả khi chúng xuất phát từ những giả thuyết không chính xác.
- **Thúc đẩy tầm quan trọng của các biện pháp phòng ngừa**, các hành động bảo vệ tính mạng, việc sàng lọc và điều trị sớm.

Tinh thần đoàn kết và hợp tác của cộng đồng thế giới sẽ giúp ngăn chặn tốt hơn sự lây truyền dịch bệnh và làm dịu đi các mối quan ngại của cộng đồng.

- **Chia sẻ những bài viết** hay câu chuyện đầy cảm thông và giàu tính nhân văn về trải nghiệm và cuộc chiến với dịch bệnh của các cá nhân hoặc tập thể bị ảnh hưởng bởi COVID-19.
- **Thể hiện sự hỗ trợ**, cổ vũ và động viên đối với những người đang ở tiền tuyến trong cuộc chiến ngăn chặn dịch bệnh, bao gồm các y bác sĩ, tình nguyện viên và các lãnh đạo cộng đồng.

Chính sự thật, chứ không phải nỗi sợ hãi, sẽ giúp chúng ta ngăn chặn dịch COVID-19

- Hãy chia sẻ sự thật và các thông tin chính xác về bệnh dịch này.
- Bài trừ [những chuyện hoang đường](#) và định kiến.
- Cảnh trọng trong sử dụng ngôn từ. Cách chúng ta truyền đạt thông tin có thể ảnh hưởng đến thái độ tiếp thu của người khác (xem những điều Nên và Không nên làm ở trên).